

*Катерина Пінюгіна,
ORCID iD 0000-0002-4347-3559
завідувач обласного ресурсного центру
із підтримки інклюзивної освіти
Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, Миколаїв, Україна
kateryna.pinugina@moippro.mk.ua*

ПСИХОЛОГО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті проаналізовано поняття «діти з особливими освітніми потребами», окреслено психолого-соціальні умови функціонування закладів інклюзивної освіти; визначено психолого-соціальні аспекти роботи з дітьми в умовах впровадження інклюзивної освіти. Розглянуто особливості створення психолого-соціальних умов функціонування закладу інклюзивної освіти та дотримання принципів інклюзії.

Тему статті розкрито через аналіз науково-педагогічної літератури з питань упровадження інклюзивної освіти та важливості цього процесу для реалізації природного потенціалу дітей з особливими освітніми потребами. Визначено актуальність соціально-психологічної адаптації дитини в загальноосвітньому просторі.

***Ключові слова:** дитина з особливими освітніми потребами; інклюзивна освіта; інклюзія; інтеграція; соціально-психологічна адаптація.*

© Пінюгіна К. О., 2020

Вступ. У сучасному світі впровадження інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами в освітні заклади – це всепоглинальний суспільний процес, який торкнувся всіх високорозвинених країн. Основою цього процесу є готовність суспільства переосмислити систему ставлення до дітей із нетиповим розвитком для визнання їхньої рівності та права на отримання рівних з іншими можливостей у різних галузях життя, зокрема й освіти.

Майбутнє кожної цивілізованої країни визначає міра реалізації кожної особистості, надання їй можливостей і ресурсів для саморозвитку та самореалізації. Діти з особливостями психофізичного розвитку є повноцінними суб'єктами освітнього процесу, отже закономірно мають право на здобуття якісної освіти з урахуванням їхніх індивідуальних психічних і фізичних особливостей.

Донедавна діти з особливими освітніми потребами (ООП) здебільшого традиційно здобували освіту у спеціальних закладах, проте все більшого поширення набуває спільна форма їхнього навчання з нормотиповими однолітками – інклюзивне навчання.

Численні дослідження науковців щодо впровадження інклюзивного навчання доводять, що в умовах спільного навчання та виховання в дітей підвищуються адаптивні можливості, вони швидше оволодівають основними соціальними навичками, набувають самостійності (Висоцька А., 2001).

На сучасному етапі розвитку інклюзивної освіти в Україні стає актуальним розгляд психолого-соціальних аспектів упровадження інклюзивного навчання в закладах освіти (Колупаєва А., 2009).

Мета статті полягає у визначенні психолого-соціальних чинників, які формують

інклюзивну філософію в усіх учасників освітнього процесу та сприяють ефективному функціонуванню інклюзивних закладів освіти. Відповідно до мети поставлено такі завдання:

- проаналізувати поняття «діти з особливими освітніми потребами»;
- окреслити психолого-соціальні умови функціонування закладів інклюзивної освіти;
- визначити психолого-соціальні аспекти роботи з дітьми в умовах упродовження інклюзивної освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Входження індивіда в соціальне середовище – це багатогранний процес, у якому взаємодія та взаємозумовленість є об'єктивною необхідністю. Системність, повнота, глибина цього багатогранного процесу має забезпечувати психологічний і соціальний комфорт у період адаптації дитини до освітнього середовища.

Наявність у дитини з ООП індивідуального адаптивного механізму та відповідні перетворення в оточенні забезпечать їй пристосування до нового середовища. Отже, соціально-психологічна адаптація дитини з особливими освітніми потребами до загальноосвітнього середовища є актуальною проблемою психології (Бугайова І., 2007).

Інтеграція дитини з ООП є міждисциплінарною проблемою і висвітлюється в психологічних, філософських, педагогічних, медичних, біологічних, соціальних дослідженнях науковців. Так, В'ячеслав Засенко досліджує питання теорії та практики навчання дітей з особливими освітніми потребами; Алла Колупаєва у серії «Інклюзивна освіта» порушує питання організації інклюзивної школи й управління нею та вивчає організаційно-педагогічні умови включення дітей із порушенням психофізичного розвитку в загальноосвітній простір (Колупаєва А., 2009); Алла Капська висвітлює питання специфіки соціально-педагогічної роботи з дітьми та підлітками, які мають обмежені функціональні можливості. Питання профілактики самот-

ності в осіб з обмеженими можливостями розглядає Олександр Ковальчук і наголошує на важливості подолання проблеми самотності та самотності через самореалізацію дитини з ООП.

Проблему адаптації широко висвітлено в спеціальній літературі такими науковцями, як: Е. Александровська, Ю. Александровський, Л. Бережков, В. Казначеев, О. Волжин, Г. Сельє, Ю. Суботін та інші (Психологія: підручник, 2000).

Наразі організаційно-методичні засади освітнього процесу в закладах освіти орієнтовані переважно на дітей із типовим розвитком і не завжди враховують особливості навчальної та пізнавальної діяльності дітей із особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Дитяча популяція, незважаючи на свою строкатість та розмаїття, здебільшого підпадає під певні типові вікові характеристики фізичного, інтелектуального розвитку, особливостей напрацювання навчальних навичок. Проте є певна кількість дітей, рівень психофізичного розвитку яких суттєво відрізняється від однолітків і має особливі потреби. За визначенням, запропонованим Г. Лефрансуа, термін «особливі потреби» доцільно використовувати для визначення осіб, які мають певні фізичні, психічні, соціальні або емоційні відмінності, для розвинення яких необхідно застосовувати додаткові ресурси. Міжнародна класифікація стандартів освіти (International Standart Classification of Education) додатковими ресурсами називає персонал: асистентів учителів, асистентів дітей, корекційних педагогів, які надають допомогу у процесі навчання; матеріали: необхідні засоби навчання для вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії; та фінанси: виділення коштів для здобування додаткових спеціальних/корекційних послуг (Психологія: підручник, 2000; Безпалько О., 2001).

Науковці, які працюють у напрямі вивчення особливостей дітей із ненормативним розвитком, визначають такі групи дітей з особливими освітніми потребами:

- діти з інвалідністю;

- діти з незначними порушеннями здоров'я;
- діти з соціальними проблемами;
- обдаровані діти.

Реалізація навчального потенціалу дітей з особливими освітніми потребами стає можливою завдяки впровадженню інклюзивної освіти.

Правовий рівень інклюзії реалізується завдяки дотриманню прав дитини, які окреслені міжнародним співтовариством та сприяють напрацюванню нормативно-правової бази для впровадження інклюзивного навчання. Нормативно-правові документи засвідчують, що батьки обирають форму навчання для своєї дитини, а заклад освіти задовольняє їхні запити щодо навчання дитини з особливими освітніми потребами за сприяння урядових організацій, спираючись на законодавство.

Відповідно до ст. 1 п. 12 Закону України «Про освіту»: «інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, урахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» (Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05 вересня 2017 року).

Інклюзивне навчання – це гнучка система навчання дітей, зорієнтована на особистість, яка враховує всі індивідуальні особливості учня з особливостями психофізичного розвитку, тому головним стрижнем успішної інклюзії в закладі є професійний підхід адміністрації та педагогічного колективу до створення організаційно-методичних і психолого-соціальних умов функціонування закладу інклюзивної освіти та дотримання принципів інклюзії.

До принципів інклюзивного навчання належать: навчання всіх дітей разом із урахуванням особливості їхнього розвитку, крім випадків, коли це неможливо (інфекційні захворювання, важкі психічні розлади тощо); визнання й урахування різних потреб учнів та темпу навчання; розроблення навчальних планів та застосування ефективних стратегій викладання; надання

додаткової допомоги дітям з особливими освітніми потребами в освітньому процесі (Грицюк Н., 2008).

Для успішного впровадження та реалізації інклюзивного навчання освітні заклади мають виконувати такі завдання:

- забезпечення психологічно комфортного та безпечного освітнього середовища для всіх без винятку дітей;
- моніторинг ефективності корекційно-розвивальних послуг для дітей з особливостями розвитку на етапі шкільного навчання;
- створення системи ефективного психолого-педагогічного супроводу процесу інклюзивного навчання;
- підвищення мотивації дітей з особливостями психофізичного розвитку через залучення їх до успішної спільної діяльності;
- організація заходів, спрямованих на зміцнення фізичного й психічного здоров'я дітей;
- адаптація та включення в шкільний соціум учнів з особливими освітніми потребами;
- виховання толерантного ставлення до дітей з особливостями в розвитку.

Успішна реалізація інклюзивного навчання враховує: адаптацію освітнього середовища відповідно до універсального дизайну та розумного пристосування; створення команди психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами; організацію тісної та плідної співпраці з батьками; створення позитивної атмосфери в шкільному середовищі та виховання толерантного ставлення одне до одного (Ляшенко В., 1999).

Так склалося, що ефективне впровадження інклюзивної освіти в закладі прямо пропорційно залежить від якості роботи фахівців психологічної служби закладу освіти, діяльність яких має фахову специфічну спрямованість.

До напрямів психологічного супроводу інклюзивного навчання належать:

- профілактична та корекційна допомога дитині;

- інформаційна та роз'яснювальна робота з педагогами і батьками;
- консультування батьків щодо особливостей та перспектив розвитку їхньої дитини;
- виховання толерантності в дитячому колективі через спеціальну підготовку педагогів та учнів.

Варто зауважити, що, вступаючи на навчання до звичайної школи, діти з особливими потребами гостріше реагують на оточення. Тому під час вступу дитини з особливими освітніми потребами до школи завданням психолога та соціального педагога є робота з дитиною щодо подолання почуття страху перед новим соціальним оточенням, опанування нової соціальної ролі «учень».

Подолання труднощів, пов'язаних з інтеграцією дитини в освітній соціум, може розтягнутися на тривалий період часу. Успішність та ефективність цього включення залежить щонайперше від готовності батьків, педагогів, інших фахівців до спільної роботи в мультидисциплінарній команді з метою допомоги дитині з особливими освітніми потребами. В умовах інклюзивної освіти застосування

мультидисциплінарного підходу під час організації супроводу учнів з особливими освітніми потребами є вкрай значущим. Аналізуючи світовий досвід інтеграції таких дітей у загальноосвітній простір, Тамара Ілляшенко зазначає, що запорука успіху командної роботи – це чітке знання кожним фахівцем своїх повноважень і компетентне їх виконання (Ілляшенко Т., Бастуй Н., Сак В., 1997; Ілляшенко Т., 2009).

Висновки. Отже, аналіз поняття «діти з особливими освітніми потребами» дав можливість окреслити психолого-соціальні умови функціонування закладів інклюзивної освіти та аспекти роботи з дітьми в процесі впровадження інклюзивної освіти, що так само дало змогу визначити психолого-соціальні чинники, які формують інклюзивну філософію в усіх учасників освітнього процесу та сприяють ефективному функціонуванню інклюзивних закладів освіти.

Весь цивілізований світ визнає дитинство важливим етапом життя людини. У цей період майбутній дорослий набуває соціального досвіду, якісний склад якого відобразиться на всьому життєвому шляху людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. Підготовка волонтерів до роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями. Методичні рекомендації / О. Безпалько, С. Едель. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. – С. 66–72.
2. Бугайова І. Соціалізація дітей із проблемами розвитку / І. Бугайова // Дефектолог. – 2007. – № 5. – С. 17–21.
3. Висоцька А. Вивчення особливостей корекційно-виховного процесу у спеціальних школах-інтернатах / А. Висоцька // Дефектологія. – 2001. – № 2. – С. 9–13.
4. Грицюк Н. Діти з порушенням психофізичного розвитку: поради батькам / Н. Грицюк, Л. Гуцал // Дефектолог. – 2008. – № 12.
5. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05 вересня 2017 року.
6. Ілляшенко Т. Діти із ЗПР та їх навчання / Т. Ілляшенко, Н. Бастуй, В. Сак. – К., 1997. – С. 73–76.
7. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі / Т. Ілляшенко // Психолог. – № 10 (346). – Березень 2009. – К. : Благодійна організація «Благодійний фонд «Перше вересня», 2009. – С. 14–18.
8. Колупасва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія / А. Колупасва. – К. : Самміт-Книга, 2009. – 272 с.
9. Ляшенко В. Рання соціальна реабілітація дітей-інвалідів / В. Ляшенко // Соціаль-

ний захист. – 1999. – № 5. – С. 34–41.

10. Психологія: підручник / [Ю. Трофімов, В. Рибалка, П. Гончарук та ін.], за заг. ред Ю. Трофімова. – К., 2000.

ПСИХОЛОГО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВНЕДРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОБУЧЕННЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНИХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Пинюгина Екатерина,
заведуюча областним ресурсним центром
по підтримці інклюзивного освіти
Николаевский областной институт
последипломного педагогического образования
ул. Адмиральская, 4-а, 54001, Николаев, Украина
kateryna.pinugina@moippo.mk.ua

В статье проанализированы понятия «дети с особыми образовательными потребностями», определены психолого-социальные условия функционирования учреждений инклюзивного образования; определены психолого-социальные аспекты работы с детьми в условиях внедрения инклюзивного образования. Рассмотрены особенности создания психолого-социальных условий функционирования учреждения инклюзивного образования и соблюдение принципов инклюзии.

Тему статьи раскрыто путем анализа научно-педагогической литературы по вопросам внедрения инклюзивного образования и важности этого процесса для реализации природного потенциала детей с особыми образовательными потребностями. Определена актуальность социально-психологической адаптации ребенка в общеобразовательном пространстве.

Ключевые слова: инклюзивное образование; инклюзия; интеграция; ребенок с особыми образовательными потребностями; социально-психологическая адаптация.

PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL ASPECTS OF INCLUSIVE LEARNING IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Piniugina Kateryna,
Head of the regional Center
to support inclusive education
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
kateryna.pinugina@moippo.mk.ua

In today's world, the introduction of inclusive education for children with special needs is an all-round social process that has affected all highly developed countries. The basis of this process is the society's readiness to rethink the treatment of children with atypical development in order to recognize their equality and the right to equal opportunities in various spheres of life, including education.

The article analyzes the concept “children with special educational needs”, it also outlines the psychological and social aspects for inclusive education institutions. In the article there are considered peculiarities of creating a special environment and the inclusion principles observance i educational institutions.

Until recently, most children with special needs used to get education in special institutions,

however, learning with normative peers (inclusive education) is becoming more common.

The topic of the article is revealed through analyzing the publications on inclusive education issues. The relevance of social and psychological child's adaptation in the general learning space is determined.

Numerous scientific studies on the inclusive education implementation show that the adaptive capabilities increase in the joint learning and upbringing, they quickly master basic social skills and gain independence.

At the present stage of inclusive education development in Ukraine it is important to consider its psychological and social aspects for educational institutions.

Keywords: child with special educational needs; inclusion learning; inclusive education; integration; social and psychological adaptation.

REFERENCES

1. Bezpalko, O. & Edel, S. (2001). *Pidhotovka volonteriv do roboty z ditmy z obmezhenymy funktsionalnymy mozhlyvostiamy* [Preparing volunteers to work with children with disabilities]. K.: NPU im. M. P. Drahomanova (ukr).
2. Buhaiova, I. (2007). Sotsializatsiia ditei iz problemamy rozvytku [Socialization of children with developmental problems]. *Defektoloh*, 5, 17–21 (ukr).
3. Hrytsiuk, N. & Hutsal, L. (2008). Dity z porushenniam psykhofizychnoho rozvytku: porady batkam [Children with mental and physical disabilities: tips for parents]. *Defektoloh*, 12 (ukr).
4. Illiashenko, T. D., Bastui, N. A. & Sak, T. V. (1997). *Dity iz ZPR ta yikh navchannia* [Children with CPD and their education]. K. (ukr).
5. Illiashenko, T. (2009). Intehratsiia ditei z osoblyvymy osvithnimy potrebamy u zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi [Integration of children with special educational needs in a secondary school]. *Psykholog*, 10 (346), 14–18. K.: Blahodiina orhanizatsiia «Blahodiinyi fond «Pershe veresnia» (ukr).
6. Kolupaieva, A. A. (2009). *Inkliuzyvna osvita: realii ta perspektyvy* [Inclusive education: realities and prospects]. K.: Sammit-Knyha (ukr).
7. Law of Ukraine «On Education» № 2145-VIII (2017, september 05) (ukr).
8. Liashenko, V. (1999). Rannia sotsialna reabilitatsiia ditei-invalidiv [Early social rehabilitation of children with disabilities]. *Sotsialnyi zakhyst*, 5, 34–41 (ukr).
9. Trofimov, Yu., Rybalka, V. & Honcharuk, P. (2000). *Psykhologhiia* [Psychology]. K. (ukr).
10. Vysotska, A. (2001). Vychennia osoblyvostei korektsiino-vykhovnoho protsesu u spetsialnykh shkolakh-internatakh [Study of the peculiarities of the correctional and educational process in special boarding schools]. *Defektolohiia*, 2, 9–13 (ukr).